

September 20, 1973
Minutes of Conversation between Todor Zhivkov – Leonid I. Brezhnev, Voden Residence [Bulgaria]

Citation:

“Minutes of Conversation between Todor Zhivkov – Leonid I. Brezhnev, Voden Residence [Bulgaria],” September 20, 1973, History and Public Policy Program Digital Archive, Central State Archive, Sofia, Fond 378-B, File 360. Obtained by the Bulgarian Cold War Research Group.
<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/111183>

Summary:

The two leaders discuss trade agreements, the situation in the Balkans, and policies toward Yugoslavia, Romania and the PRC.

Original Language:

Bulgarian

Contents:

- English Translation
- Scan of Original Document

Talks between Comrade Todor Zhivkov and Comrade Leonid Brezhnev at
Voden Residence

20 September 1973

TODOR ZHIVKOV:

I would like to express again before you, Comrade Brezhnev, our gratitude and satisfaction that you accepted our invitation to visit our country.

[...]

I would like to put forth some other issues. I was deliberately brief at your meeting with the Politburo, so as to let you have more time. Besides, I shouldn't have provided such detailed information, since you are quite well aware of the problems we are now solving. Therefore, I will go on to present the separate problems.

1. The power generation issue.

I am putting forth this issue, since we have not discussed it yet. However, the situation in Bulgaria has been serious for the last few years, and is likely to worsen. If we do not solve two major problems in this industry, our country will face serious difficulties.

Without presenting the essence of this issue, I shall move straight on to our suggestions:

We have already agreed upon the expansion of our nuclear power station in Kozloduj. The controversial issue, which experts are now discussing, is the period within which the equipment will be supplied. As far as I know, the period discussed is about a year, and I do hope that a beneficial decision will be arrived at.

However, what is of central importance to us is to start the construction of a second nuclear power station of 1,000 megawatts power, and have its construction completed, and in operation by the year 1980. There is no other way of solving our power generation problems but with the construction of nuclear power stations. Therefore, I am most earnestly asking you that this issue be discussed by the competent authorities, so that there is an opportunity to have a second nuclear power station designed and constructed in Bulgaria. We have the capacity to manufacture part of the necessary equipment on our own. If a second nuclear power station is not built, then our power generation balance will be disrupted. Should we agree upon this issue, we will no longer bother you with this problem.

[...]

2. Oil.

I would like to emphasize the fact that we are aware of the difficulties you are confronted with in this industry, and that if you increase the oil supplies to Bulgaria, then the other socialist countries will demand that their supplies be increased as well. We are aware of your commitments to the non-socialist countries as well. Yet, I would like to stress an important consideration typical only for Bulgaria: no other socialist country is as poor in natural resources, including power generation sources, as Bulgaria. Oil, as well as other natural resources, is scarce.

Our needs equal 20 million tons of oil annually. Our competent authorities are even talking of some 22 million tons. I suggested that this figure be reduced, and the actual amount should be 18 million tons. We can import some 3 million tons from the Arab countries. Even if they are ready and willing to export more oil to our country, we will not have the funds necessary to pay for these imports. We have so far negotiated only 12.5 million tons from the USSR.

[...]

You must understand that we cannot go on like that. Bulgaria will cease to exist if this situation persists; if all countries keep avoiding the issue of prices of agricultural produce and at the same they demand that we increase the agricultural supplies for the next five years. I once again claim that we are not after world market prices. However something must be done, so that the one billion leva of subsidies, which our government grants for agriculture, are eliminated.

[...]

Of course I am not talking about bringing the prices of our agricultural exports in line with world prices. We would like simply to cut or even eliminate the subsidies.

[...]

LEONID BREZHNEV:

Can you afford to increase the supplies of agricultural produce to the Soviet Union? What are the meat exports per capita at present?

TODOR ZHIVKOV:

There is not much potential for an increase in the agricultural exports to the Soviet Union. Statistical data show that about 50 kg per capita are provided to our population, yet the real figures are different: the population is actually given less. We provide for the big cities and towns only. There are regular supplies of meat only for restaurants and canteens. At the market, however, there is a deficit.

[...]

These are the major issues concerning the prices of our agricultural production.

These are the issues relating to the economic development and our trade relations, I wanted to raise.

4. The situation on the Balkans

As you are well aware, we would not initiate any activity of international importance, nor any joint action with the fraternal parties concerning the international communist movement, without getting your approval. Our ambassadors were given the same instructions—to coordinate their moves, even their daily activities with the Soviet ambassadors to the respective countries. These are strict instructions we always observe.

On our relations with Yugoslavia

Comrade Brezhnev, let me dwell upon this issue for the last time, since some of your competent authorities do not seem to understand our stance well enough.

Way back during the Second World War, and earlier, the government of Yugoslavia had adopted a clear strategy in its relations with Bulgaria (except the Macedonian issue): to acquire or take over Bulgaria in some way. Its intentions were to have Bulgaria integrated within the Yugoslav Federation.

Comrade Georgi Dimitrov was a distinguished politician, and what I now intend to tell you I have already told even the Politburo. He was a very frank and honest man, and very loyal to the Soviet Union; he was a true internationalist. However, he could not take the correct position on these issues. He yielded to Yugoslavia's position. He created the favorable opportunities for Yugoslavia to gain a strong foothold in our country. Yugoslavia managed to gain a stronger position in Bulgaria than the Soviet Union during the first post-war years. Not only did the citizens of Yugoslavia assume the right to work freely in Macedonia, they also had their representatives in the forces of law and order, in the military forces, and elsewhere. Comrade Dimitrov viewed Yugoslavia's leaders as revolutionaries fighting fascism. He was glad about that and he trusted them. I must point out that it was Stalin that helped us then. He is to be thanked for

helping Bulgaria get out of this situation. If he had not interfered then, we would have lapsed into a deeper political crisis. As you know, then the “Pravda” daily published a special critical note to oppose Georgi Dimitrov's idea to establish a Southern Slavic Federation on the Balkans. Georgi Dimitrov could not perceive Yugoslavia's real plans. He had embraced the idea of setting up such Balkan Federation. But what did the latter actually mean: the state planning authorities were to be located in Belgrade, so were the armament depots, etc, whereas Bulgaria was not to have such structures and bodies on its territory. Thus, the federation actually meant Bulgaria being taken over by Yugoslavia.

[...]

Therefore I emphasize the fact that credit goes to comrade Stalin for preventing this from happening. He stopped us and thus, saved us. We had taken the road to a federation, without coordinating this idea with the Soviet Union.

When we tell you of Georgi Dimitrov's position, we must never forget that he gradually became fully aware of how wrong he had been. Georgi Dimitrov's self-criticism in his reply to Pravda is well known. And if he had not died so early, if he were still alive, he would now be energetically working, and in his own style exposing Yugoslavia's policy.

You know how things developed later. You know what happened with the Cominform issue and the case with Yugoslavia. At that time we were perhaps the country that had the largest number of press releases and articles attacking Tito's revisionist views. I then held the post of secretary of the CC on the ideological issues, and I must say that I was conscientious in my work to do away with Yugoslavia's influence over the Party and the country. I must have been one of the leaders to publish the greatest number of articles attacking Yugoslavia's revisionist views both for Pravda and for other papers, such as For Lasting Peace, For People's Democracy, and other periodicals. It is true that some of these articles stretched the truth. I remember writing for Pravda once that 50,000 communists had been killed in Yugoslavia, and you know that there weren't that many party members at the time. My major motive then was to fight Yugoslavia's influence in Bulgaria, and to enhance Soviet influence. Of course the main ideas were correct – Yugoslavia's leaders used to share, and still share, revisionist views.

LEONID BREZHNEV:

I once asked Tito about the members of their communist party. He gave me an interesting answer. [He said,] “Comrade Brezhnev, we have many Party members, however the real communists among them are few.”

TODOR ZHIVKOV:

What strategy has Yugoslavia taken up now? Yugoslavia's strategic goal is to have the Balkan countries aligned and committed by signing bilateral and multilateral agreements; thus these countries will join the non-aligned countries in a bloc against the two world super powers, which actually means an anti-Soviet bloc. They are putting much effort into this. In this respect our greatest threat is actually Yugoslavia's strategy, rather than Ceausescu's policy.

The Balkan Peninsula has always been a geographic region of strategic importance. Nearly 100 million people live here. This number is likely to increase as high as 140-150 million by the end of the century. This is power. Speaking of non-alignment and distancing from the US and Soviet influence, Yugoslavia aims at uniting the Balkan countries and the third world countries under bilateral and multilateral treaties, and thus lessening the influence of socialism and the Soviet Union in the Balkans. You needn't doubt that by resisting the two super-powers, their strategic goal is actually to resist and oppose the Soviet Union.

And Bulgaria is the major obstacle they have to overcome to achieve their goal.

[...]

It must be borne in mind that no country can undermine the political system in Bulgaria – neither Romania, nor Turkey, Greece, West Germany, England; not even the USA. However, Yugoslavia might have undermined it. If we hadn't seriously resisted their influence, it could have undermined both our party and our country's political base.

What is my personal concern? On my way back to Sofia from the congress of the German United Socialist Party (SED) in 1963, Vlachovic, the head of their delegation, met me in Prague and asked me to pay a visit in Belgrade. I told him I could do that only if I had an official invitation from Tito. I was sent an invitation so I visited Belgrade. But what happened there? We had a meeting. Tito kept silent. He gave the floor to Tzarvenkovski, who elaborated on the Macedonian issue. He had written a whole report, which he read. I had to interrupt him, "Is that why you invited me?" I said, addressing Tzarvenkovski. "To listen to all your distorted interpretations of history?" That was what I asked him in front of Tito. "Even if I were to be hanged fifty times, I would never renounce Bulgarian Communist Movement history and Bulgaria's history." That was what I said, declaring that I had come to Belgrade to talk with them on an equal footing and in a constructive way, for the sake of strengthening the friendship and cooperation between our two peoples and countries. I must admit that Tito kept his patience and tried to resolve the conflict with Tzarvenkovski. Then we had lunch and we kissed when we parted.

[...]

This is our policy towards Yugoslavia, Comrade Brezhnev. If we hadn't adopted such a policy, if we had been passive, this would have meant to subject our party to Yugoslavia's eroding influence. We had to take measures to completely defeat the hopes of Yugoslav leaders.

[...]

After 1963 we had talks with Yugoslav leaders several times. We met in Bulgaria and Yugoslavia; we kissed, but there were no results. They would not give up the policy toward Bulgaria and the Balkans.

You must bear in mind, Comrade Brezhnev, that many in the present leadership are disloyal and dishonest. They are still thinking of how to smash Bulgaria and integrate us in Yugoslavia, thus fulfilling their strategic goal—to unite the Balkan countries through a system of alliances, and confront Bulgaria with the USSR. This is their strategic goal, the goal of their bourgeoisie and Tito. That is why they will never give up their anti-Bulgarian propaganda launched within Yugoslavia, and on different international fora. That is why we have imposed censorship on Yugoslav press. We try hard not to provoke them in any way. But look at them. They started fighting nationalism in Croatia, Serbia, and Slovenia. However, they do nothing against Macedonian nationalism.

We think that history cannot be moved backwards. The historical issue of Bulgaria's friendship with the Soviet Union, and Bulgaria's role on the Balkans has been solved. We have adopted the right and consistent policy, and our major concern is to defend socialist Bulgaria and its cooperation with the Soviet Union.

[...]

What are Yugoslav and Romanian policies toward Bulgaria?

I must once again repeat that their goal is to isolate and discredit Bulgaria, since Bulgaria is the major obstacle to implementing their plans for the Balkans. They have not been successful yet. Facts speak for themselves.

This is the essence of the so-called “Bulgarian nationalism”, concerning the Yugoslav and Macedonian issue.

Our relations with Greece

Our relations with Greece are developing well. You know that our Foreign Minister, Petar Mladenov, visited your country and coordinated all our actions with comrade Gromyko before his latest visit to Greece. Taking into account the

situation on the Balkans, and the attempts to have Bulgaria isolated, we asked that the People's Republic of Bulgaria be given the opportunity to have a different policy towards Greece. We suggested that specific measures be taken in this respect. You agreed, and we were given such a chance. As a result, we made significant progress. Our foreign minister's visit to Greece was effective and fruitful, and a special declaration was signed. This is the first time such a document has been signed between a socialist and a capitalist country on the Balkans. Although Ceausescu had tried to press them into signing such a document before, Greece insisted that they first sign with Bulgaria. There are no comments in the press in Yugoslavia and Romania about our relations with Greece. They are intentionally silent about the progress in the relations between Greece and Bulgaria.

Our relations with Turkey

We have established strong links with Demirel's party and other parties. I have good personal contacts with Demirel. An anti-Bulgarian campaign was launched last year on the issue of Bulgarian Muslims. I instructed our ambassador to Turkey to visit Demirel and tell him on my behalf that neither one of our countries would benefit from such a campaign. Demirel did his best to have it stopped. We managed to restore our trust in each other. During my stay in Ankara we had a very interesting face-to-face talks. During the official talks he had to weigh his words and cautiously think over what he was saying, knowing that the US will get the minutes of the meeting. In our face-to-face talk, where my daughter was interpreting, he was frank and admitted that although he was no communist, he cannot be considered an anti-communist either. He wants to maintain friendly relations with Bulgaria. He suggested that ambassadors, and not ministers, be appointed heads of the joint committee. He told me that he does not trust his ministers, therefore their ambassador to Sofia will execute all orders.

[...]

We built up an atmosphere of mutual confidence and frankness. Let me give you one more example. A Turkish airplane was diverted and had to land in Sofia within Demirel's term of office as a Prime Minister. As he himself put it, he then gathered his ministers and told them, "You needn't worry, Gentlemen. The plane will be given back to us. I know Mr. Zhivkov quite well and I know how he will proceed." Half an hour later, as Demirel had said, he was phoned and told that the problem with the airplane had been resolved, and some people would be sent to Sofia to take it back.

[...]

These are our relations with Turkey.

LEONID BREZHNEV:

Comrade Zhivkov, I would like to express once again my gratitude to your Party, the Bulgarian people, the CC, and to you personally for my being conferred with Bulgaria's highest title of "Hero of the People's Republic of Bulgaria." I would like you to get me right – I don't want you to think that I am considering this title as a personal merit, although it did move me deeply.

At our Politburo's latest meeting I frankly told my comrades how I appreciate this award. The latter I consider as recognition of the friendship and cooperation between our two parties and peoples. I would like once again to emphasize the importance of our consolidated unity, and the unity of all socialist countries. The award I was conferred by the Bulgarian comrades made me think over another issue—what we are doing and whether we have done our best to strengthen our friendship, to enhance the consolidation between our two countries, and our action on the international arena, since our consolidation is a major factor in the successful struggle against Imperialism. Our unity with Bulgaria is important, for Bulgaria is on the border between Socialism and the capitalist world. I am a frank and emotional person. I always speak my mind with all good-natured people, and that is why I did my best to end my summer leave in the Crimea, and postponed my visit to Uzbekistan. The Politburo agreed that at this very moment I should visit Bulgaria, so that we could inform you of our opinion of your July decisions. Our talks are not just about COMECON. These talks are of historic importance, and coming generations will talk about them. Since we are communists, our modesty does not allow us to publicly state our evaluation of certain events. We are too humble to do that. The coming generations will put the truth on paper—we have accomplished a historical deed these days. At the Politburo meeting I elaborated upon the tactics we suggest be adopted—cautious and long-term tactics. I handed you an official written statement of the essence of the tactics, stating our sincere willingness to further strengthen our cooperation with Bulgaria. This written document is existent; it will be kept, for it belongs to history. I once again thank you for the award, thank you for your invitation, for your attention to my comrades and me.

[...]

I would like to thank you for the complete information you provided on the situation on the Balkans. I haven't met with any Greeks or Turks. I am one of the leaders that best knows Tito; I have had many talks with him, and have established close contacts with him. He has the peculiarities of his character. He cannot adequately judge the people who surround him, their dishonesty, and their hostility towards our countries. We have had many talks with Tito on the Macedonian issue, and I have told you about these talks. Thank you for the extended information you provided today. It added new details and I totally agree with your opinion.

People say nationalism is a dangerous disease. However there are different types of nationalism. When nationalism serves Party interests, people's interests, and Communism's interests; when it does not contradict Internationalism, it is not a threat. Ceausescu's type of nationalism, or the nationalism of other people who we are all familiar with, is a threat. We have discussed this issue many times. We have discussed with you the situation on the Balkans several times as well. We are aware of Romanian and Yugoslav attempts to build up a Balkan bloc, which is ill-intentioned and will attack us. What you informed me of enriched my knowledge on this issue. After the talk we had today, I am convinced that we should be even more determined not to allow an anti-socialist political bloc to be established against us.

TODOR ZHIVKOV:

And we well know that Bulgaria is the major obstacle to these political attempts.

LEONID BREZHNEV:

Comrade Zhivkov, we are quite well aware of this, and all our people know this. They understand it with all their heart and soul.

This is how I consider our tasks: you have taken the right stance, and we must support your policy, and bolster Bulgaria's prestige on the international arena, and prevent any attempts to undermine this prestige.

Time will judge whether we were right, but we must threaten neither Greece, nor Turkey. We must bear in mind that the Germans, the Czechs and the Polish have to understand our position. We are a world socialist system, and we must explain this to all our comrades. Comrade Zhivkov, I greatly appreciate all that has been taking place recently – the measures you have taken, your speech in the Crimea, your talks with me, the letter you wrote to the Politburo, our decision – and I think we have done a lot. We have ordered CPSU CC to elaborate and develop methodology and select the most appropriate approach, so that these decisions can be implemented. As you can see, we act in a politically adequate manner.

[...]

I would now like to dwell on the specific problems you posed:

If any favorable opportunity crops up, and if our country has the necessary resources available, I think our Politburo will understand your needs, and we will find the way to meet your needs and wants. Such misunderstanding might have arisen with other countries as well. Therefore I will require that the Politburo

make a report on everything, that our comrades are in need of, everything that has been agreed upon, and everything that cannot be done. During the discussion of this report, there might arise an opportunity to debate the problems you raised.

Comrade Zhivkov, I am glad indeed that the Soviet country has had a loving and compassionate attitude towards what has been happening here in Sofia. I phoned my wife, my assistants at the CC, and I phoned Rashidov in Tashkent. They all told me that they have been watching the TV broadcasting of the events taking place in Bulgaria.

In Tashkent I will deliver my speech mainly focusing on domestic affairs. I will also talk about some problems in Asia, which I decided not to mention in my speech in Sofia. I thought it would be rude to visit a country and criticize a third country while here. Therefore I will talk extensively about China in Tashkent.

TODOR ZHIVKOV:

I talked about China. What do you think about my opinion?

LEONID BREZHNEV:

I approve of it. We are of one and the same opinion, and we will take the same political stance. Above all, we must defeat Maoism, both in terms of its theoretical and ideological components. We must accomplish this task before Mao's death, since it might be even more difficult to do it after that.

On certain international problems, we have not ceased our dialogue with the Americans – Nixon will be visiting our country next year. We have already agreed upon his visit. He wants this visit. We have to further expand our relations with the US. However, I am explaining in detail how I interpret the notion of peaceful co-existence, so that people in Uzbekistan, Sofia, and Kazakhstan do not get mixed up. Peaceful co-existence must be interpreted as Lenin did—to exist without any armed struggle. This is what we must bring home to our people, so that no one will be under the influence of any other theories, such as the “super-states theory” or the “division of the world theory”.

Viewing the developments from a global perspective, we must say that Imperialism and the bourgeoisie are scared and concerned. Things in Europe have been progressing well, so have our relations with the USA. The US Congress is likely to confer on us the Most-Favored Nation (MFN) status in the near future. Our enemies are concerned about this. American monopolies are interested in the development of trade relations between the US and USSR. However, this fact causes great concern in the monopolies of other countries. We have much more to do. The struggle will continue and it will assume a much

different character, a peaceful character, and, without a doubt, all actions we are now taking will result in ultimate victory of our ideology.

First, the most important task is to bring the pan-European Conference to a successful conclusion. We are not exercising pressure for having it completed by any particular date this year. It can be completed during the first half of next year. However, we would like to have it completed, so that all the European countries can adopt the principles along which our future relations will be built.

I must say that the capitalist countries are experiencing difficulties. Brandt has already addressed me in a letter asking for help. Nixon is seeking assistance to bring the war in Cambodia to an end. I told him, however, that he should have asked my advice when he started it, so he must find a way to end it now on his own. We have made serious achievements for the last few years. Through our ministries of foreign affairs we will negotiate and coordinate our activity. I hope Nixon will contribute to the success of the European Conference. He has promised me he will. Of course, various things have been published nowadays in the United States, and serious obstacles have been set up. The imperialists will definitely try to put an end to these positive developments. We have won the confidence of almost all European communist parties, and particularly the largest among them – the Italian Communist Party, the French Communist Party, and the whole international communist movement.

We must keep trying to influence Romania. The fact that Ceausescu agreed to sign the document in Crimea is quite an achievement, which will have its impact.

As for Yugoslavia, you are right, comrade Zhivkov. We must pursue the political goal to prevent Yugoslavia from joining the other camp.

I do not think we will manage to make them give up their political line of neutrality. Shall we consider the latest meeting of the non-aligned countries in Algeria? After the first conference I criticized Tito. I told him that their resolution was a mess, a sour mess. I wrote to him personally. I wrote similar letters to Boumediene, Fidel Castro and other functionaries. Boumediene decided to have the letter published, without even asking us, so we were very angry with him at first. However the world public reacted positively towards this letter, which was to our benefit. The only one to help us a lot was Fidel Castro. He adopted the right position. The resolutions adopted in Algeria were very good. These resolutions had a mobilizing effect on all anti-imperialist forces in their common struggle. These resolutions say nothing against the Soviet Union and the socialist countries.

Mr. Kosygin's visit to Algeria starts on 24 September. I will have some talks with him, so that he will be prepared for the visit. He has never met Tito. I will try to talk with Kosygin about what is going on in Bulgaria. I will also give a detailed

account of all that you have informed me about, concerning the situation in the Balkans.

Finally we must decide upon how our meeting will end. Although the visit is an unofficial one, it will be useful to adopt a common document. We might name it a Communiqué, although this is not the most appropriate word to use. Let us call it a Press Release instead – it will serve the same purpose.

Maybe we can also announce that comrades Brezhnev and Zhivkov visited Razgrad district, and had friendly talks there together with other members. Otherwise people might wonder where we had disappeared.

TODOR ZHIVKOV:

Thank you, Comrade Brezhnev, for all you have said. I will gather the Politburo members on Tuesday to inform them of our talks. I will also suggest that a CC plenum be convened to inform the CC as well of your visit and our talks. We will then acquaint them with your letter, so that we can draft a resolution and write an answer, of course.

[Translated by Assistant Professor Kalina Bratanova, Edited by Dr. Jordan Baev, Kalin Kanchev]

Б Е С Е Д А

на др. ТОДОР ЖИВКОВ и др. ЛЕОНИД БРЕЖНЕВ
В ПРАВИТЕЛСТВЕНАТА РЕДЩЕНЦИЯ "ВОДЕН"

20 септември 1973 г.

(запис по бележки)

ТОДОР ЖИВКОВ: Искам още веднъж, другарю Брежнев, да изкажа нашата безкрайна радост, нашата благодарност и шастие за това, че приехте поканата ни да посетите нашата страна. Радостта ни е огромна и за това, че вие донесохте решението на Политбюро на ЦК на КПСС във връзка с приетите на Юлския пленум на ЦК на БКП Основни насоки за по-нататъшното развитие на отношенията между нашите партии и държави. Ние сме напълно съгласни с вашия подход към практическото осъществяване на тези наши решения.

Днес аз искам да поставя само някои въпроси. На срещата Ви с нашето Политбюро нарочно направих кратка информация, за да предоставя повече време на Вас. Освен това, не беше необходимо подробно да Ви информирам, тъй като ние взаимно добре познаваме проблемите, с които се занимаваме.

Преминавам към изложение на отделните проблеми.

Първо. За електроенергията.

Поставям този въпрос не защото не е обсъждан между нас. Но положението в България е тежко и след няколко години ще стане още по-тежко, отколкото е сега. Ако в тази област не решим поне два основни въпроса, страната ни ще бъде изправена пред големи трудности.

Без да излагам същината на този проблем, пристъпвам направо към предложения:

Вече има договореност да се разшири атомната електроцентрала край Козлодуй. Специалистите сега спорят по сроковете за доставяне на оборудването. Доколкото зная, става дума за една година и аз се надявам, че благоприятно решение ще се намери.

Главното за нас обаче е да започне строежът на втора атомна електроцентрала с мощност 1.000 мегавата, която да бъде завършена и да влезе в експлоатация към 1980 година. Ние нямаме друг начин да решим нашия електроенергиен проблем, освен със строителството на атомни централи. Затова много моля този въпрос да бъде обсъден от вашите компетентни органи с оглед да се намери възможност да се проектира и построи втора атомна електростанция у нас. Част от оборудването бихме могли сами да произведем. Ако не бъде изградена тази втора атомна централа, електроенергийният ни баланс ще се развърже. Ако това се приеме, по-нататък няма да ви безпокоим с въпроса за електроенергията. Ще се включим в общата

енергийна организация и в организацията за производство на оборудване за атомни централи, която се създава по ваше предложение към СИБ, и чрез нея в бъдеще ще решаваме тези въпроси. Но да се чака, докато тя се създаде е много рисковано и на това не може да се разчита. Ако загубим време, ако пропуснем даже само една година, в нашия енергиен баланс ще се явят огромни диспропорции.

Второ. За нефта.

Бих искал да подчертая, че ние си даваме сметка за вашите трудности в тази област, за това, че ако дадете на нас повече нефт, другите братски социалистически държави също ще поискат увеличение. Даваме си сметка и за вашите ангажменти към несоциалистически страни. Но аз искам да подчертая едно особено обстоятелство, което важи само за България: Няма друга социалистическа страна, която да е така бедна на природни ресурси, в това число и на енергийни източници както България. Ние нямаме не само нефт и газ, ние нямаме и други природни ресурси.

Нашите нужди са около 20 милиона тона нефт годишно. Компетентните ни органи дори поставят въпроса за 22 милиона тона. Аз предложих да снижим тази цифра и да стигнем до 18 милиона тона. Около 3 милиона тона ние можем да внесем от арабските страни. Даже те и да желаят да ни дадат повече, ние нямаме с какво да плащаме. Със Съветския съюз сега имаме договореност да получим около 12.5 милиона. Остава непокрита една нужда от около 2.5 ми-

8

Аз бих поставил въпроса и другояче: правилно би било например вие да повишате цената на нефта и на други суровини, които получаваме ние, социалистическите страни, от вас, като се отчита и равнището на международните цени. Това ще бъде напълно законно.

Но разберете, че ние повече така не можем да издържим, че България не може да съществува, ако и в бъдеше продължи сегашното положение, ако всички отбягват да обсъждат въпроса за цените на селскостопанските продукти, а в същото време искат от нас през следващата петилетка да увеличаваме доставките на селскостопански произведения. Повтарям, не искаме да отидем на международни цени, но като минимум трябва да се направи нещо за ликвидането на този 1 милиард лева дотации в селското стопанство, които нашата страна ежегодно дава.

В момента аз подготвям една записка, която ще внеса в Политбюро, а след това ще я обсъдим на пленум на Централния комитет за увеличаване производството на месо, което сега се задържа поради искането да увеличаваме другата селскостопанска продукция, предназначена за износ.

Сега ние предвиждаме да се увеличат капиталовложенията в селското стопанство през следващата петилетка. Не можем да несторим това. Задържахме малко капиталовложенията в тази област през сегашната петилетка, което

забави развитието на селското ни стопанство. Не че хората в кооперативите не работят добре, просто не даваме достатъчно средства. В краварниците например сме наблъскали по 100-150 крави и те просто се задушават. Но не отпусκαме средства да се строят нови краварници.

Разбира се, аз не поставям въпроса за приравняването на цените към международните. Ние искаме минималното: да ликвидираме или рязко да намалим дотациите.

Ако в бъдеще преминем например към развитието на животновъдството с оглед да изнасяме месо на капиталистическия пазар, ще имаме възвръщаемост 200-300% (ще преработваме месото до крайните продукти). За капиталистическия пазар бихме могли да оставим само месо и белени домати. А за социалистическите страни ще изнасяме плодове и зеленчуци. Ако не се реши въпросът за дотациите, ще бъдем принудени да се преустроим - да ликвидираме неизгодното и да развиваме само изгодно селскостопанско производство. Иначе ще трябва Съветският съюз да поеме загубите ни, да ни спасява.

ЛЕОНИД БРЕЖНЕВ: Можете ли да доставяте повече селскостопански произведения в Съветския съюз? Колко месо давате сега на човек от населението?

ТОДОР ЖИВКОВ: Имаме малки възможности да увеличим износа на селскостопански продукти в Съветския съюз. По статистически данни на човек от населението у нас даваме около

50 кг, но фактически на населението се дава по-малко. Осигуряваме само крупните центрове и градовете. Всъщност месо има постоянно само в ресторантите и в столовете, а на пазара, за населението месото не достига.

БОНЧО МИТЕВ: В нашия окръг се предоставя 30-32 кг месо на човек от населението, което е малко, въпреки че сме производители на месо. Този въпрос засяга нашите хора.

ТОДОР ЖИВКОВ: В перспектива ще осигуряваме до 70 кг месо на човек от населението. Понастоящем изнасяме за около 80 милиона долара месо за капиталистическия пазар. Ако можехме да минем без този износ, всичко щеше да е наред. Ние обаче не можем, нужна ни е валута. Нещо повече, би следвало да достигнем производството на 200-300 хиляди тона месо в преработено състояние за капиталистическия пазар.

Така стоят въпросите, свързани с цените на селскостопанската ни продукция.

Това са въпросите от областта на икономиката и икономическите отношения, които исках да поставя пред Вас.

Четвърто. Бих искал да се спра и на някои въпроси, свързани с положението на Балканите.

В нашата външнополитическа дейност, както и в работата ни с братските партии по проблемите на международното комунистическо движение, ние, както добре знаете, нищо не предприемаме без да съгласуваме с вас. Такива указания дадохме и на нашите посланици - да съгласуват своите

ходове, даже ежедневните си действия със съветските посланици в съответните страни. Това са наши твърди указания и ние ги спазваме.

За нашите отношения с Югославия.

Позволете обаче, другарю Брежнев, за последен път и вече няма да Ви занимавам с този въпрос, да се спра на нашите отношения с Югославия, защото някои ваши компетентни органи, организации и другари не до край разбират нашата позиция.

Още по време на Отечествената война, а и по-рано, югославското ръководство имаше ясна стратегия по отношение на България /не само по отношение на Македония/: под някаква форма да погълне България. То смяташе, че България в някаква форма трябва да бъде включена или по-точно погълната в Югославската федерация.

Другарят Георги Димитров е велик човек и онова, което аз ще кажа сега, не съм казвал даже в Политбюро. Той беше кристално чист човек, честен, много верен и предан на Съветския съюз, истински интернационалист. Но по тези въпроси не можа правилно да се ориентира. Но той се подаде на югославската стратегия спрямо България; фактически сам даде възможност на югославяните да се настанят в нашата страна и то така, както и Съветският съюз не се беше настанил в първите години след войната. Югославяните получиха възможност не само свободно да работят в Македония, но те имаха свои представители в

органиите на безопасността, в армията, навсякъде. Др. Димитров виждаше у югославските ръководители революционери, борци срещу фашизма. Това го радваше и той им вярваше. Трябва да отбележа, че в оня момент Сталин ни помогна. Негова заслуга е, че спаси България от това положение. Ако той не беше се намесил, щяхме да се окажем в тежко положение. Както знаете, в ония години "Правда" излезе със специална критична бележка, в която се обяви против идеята на Георги Димитров³⁸ Създаването на южнославянска федерация на Балканите. Георги Димитров не можа да види истинските замисли на югославските ръководители. Той беше прегърнал идеята за Балканска федерация. Но за каква федерация ставаше дума: плановите органи да се намират в Белград, в България да няма планови органи, главното командване и военните шабове да се в Белград, а в България да няма, складовете с оръжие да бъдат само в Югославия, а в България да няма складове с оръжие и т.н., и т.н. Следователно, ставаше дума не за федерация, а за поглъщане на България.

По онова време югославяните се бяха широко настанили не само в Пиринския край, но и в нашата армия, държавна сигурност, милиция, в някои министерства. Хазяйничеха като у дома си. Георги Димитров обяви, че ще даде културна автономия на Пиринския край и разреши техни емисари да дойдат да заемат училищата, да открият свои книжарници и да развиват своята националистическа политика. Основната част от нашите партийни кадри в Благоевградски окръг не приемаха тогава този курс на Централния комитет на партията. Централният комитет няколко пъти през това време сема-

ше окръжните ръководства, околийски, градски и местни ръководства и низови ръководители в Благоевградски окръг.

Искам да отбележа, че в онова време и Трайчо Костов, който не беше враг и югославски агент, както се пишеше тогава за него, а честен комунист, беше за същата тази линия по отношение на Югославия. Вълко Червенков, Антон Югов, Георги Чапков стояха също зад тази линия. Направо трябва да кажа, че тогава в цялото Политбюро имаше само двама-трима членове, които не бяха съгласни с тази линия, които добре разбираха намеренията и замислите на югославските ръководители. Аз не искам да кажа, че тогава ние не сме били със Съветския съюз. Напротив, всички тези другари обичаха Съветския съюз и КПСС, вярваха в съветското ръководство, но трябва да посоча, че те бяха подведени от югославските ръководители. Те не можах да си дадат ясна сметка за намеренията, за истинските замисли на югославското ръководство. И затова подчертавам, голяма е заслугата на Сталин, че попречи на този процес. Той ни спря и спаси. Ние отивахме към федерация, без съгласуване със Съветския съюз. И сега България щеше да бъде фактически само една провинция от Югославската федерация.

Когато изнасяме това за Георги Димитров трябва да се има предвид, че той осъзна погрешността на тази своя позиция. Известно е неговото самокритично отношение към бележката на в. "Правда". И ако Г. Димитров не беше ни напуснал преждевременно, ако беше жив, той щеше енергично, по димитровски да разобличава тези позиции и действия на югославските ръководители.

Вие знаете как се развиха нещата след това. Вие знаете как стои въпросът за Коминформбюро и случаят с Югославия. У нас в онова време може би се печатаха най-много материали против ревизионизма на Тито. Тогава аз бях секретар на ЦК по въпросите на идеологията и трябва да кажа, че с голямо съзнание върших това и с оглед на вътрешното положение в нашата страна през онези период, за да

ликвидираме югославското влияние в партията и държавата. Може би през оня период аз съм от ръководителите, които са писали най-много статии против югославския ревизионизъм и в "Правда", и във в. "За траен мир, за народна демокрация", и в други издания. Вярно е също, че в някои от тези статии имаше изсидване. Спомням си, например, че писах веднъж в "Правда", че в Югославия са избити около 50 хиляди комунисти, а вие знаете, че тогава те не са имали толкова членове. Главното ми съображение беше да ликвидираме югославското влияние у нас, да укрепим и затвърдим влиянието на Съветския съюз. Разбира се, основното в тези статии беше правилно - че югославските ръководители и тогава бяха, и сега са ревизионисти.

ЛЕОНИД БРЕЖНЕВ: Веднъж аз запитах Тито колко членове има тяхната партия. И Тито ми отговори много интересно: "Другарю Брежнев, имаме много членове, но малко комунисти".

ТОДОР ЖИВКОВ: Каква е стратегията на Югославия сега? Стратегията на югославските ръководители сега е чрез двустранни и многостранни договори да обвържат балканските държави и да ги присъединят към необвързаните страни срещу двете световни свръхсили, а всъщност срещу Съветския съюз. И те работят в това направление. В този смисъл по-голяма опасност представлява линията и стратегията на югославското ръководство, а не линията на Чаушеску.

Балканският полуостров беше и е изключително важен стратегически район. Тук живеят 100 милиона души, а до края на нашето столетие ще стигнат до 140-150 милиона. Това е огромна сила. Задачата на югославяните е, говорейки

за необвързаност и за откъсване от влиянието на САЩ и Съветския съюз, да обвържат с двустранни и многостранни връзки балканските страни с третия свят и по същество да намаляват влиянието на социализма и Съветския съюз на Балканите. Не се съмнявайте, другарю Брежнев, тяхната задача е, противопоставяйки се на двете "свръхдържави", в действителност да се противопоставят на Съветския съюз.

Главна пречка за тази тяхна дейност е България.

Каква е концепцията на югославското ръководство за България? Те разсъждават така: у българите вече като национална черта се е сложило през вековете самочувствието, че те не провеждат самостоятелна външна политика. Отначало България е била завоювана и се е намирала под влиянието на Византия, после – под турско робство, след това е провеждала политиката на Русия, която я освободи от турско робство, след това стана сателит на Германия, а след Втората световна война е под влиянието на Съветския съюз. Според югославските ръководители външната политика на България никога в нейната история не е била самостоятелна; тя е била под влиянието или на Византия, или на Турция или на Царска Русия, или на Германия, а в годините на народната власт – под влиянието на Съветския съюз. Разбра се, това не е марксистка теза. От тази гледна точка те считат, че ако трябва да се упражнява натиск върху България, то това най-добре ще става чрез Съветския съюз, като България се дискредитира на международната арена, да се очерня тя в международен

план, да се омаловажава нейното място на Балканите. Аз трябва да призная, че в известни периоди те успяваха да отбележат някои успехи – заблудиха редица хора, спечелиха в това число и ред съветски учени за своята теза. Стигнаха до абсурдни неща: в желанието си да утвърдят македонска нация заявяват, че македонска нация, македонска държава е имало още през ранното средновековие; че в средните векове е имало българска нация, сръбска нация, македонска нация. Това не е марксистки, не е научен подход към въпроса. Ние като марксистки знаем, че това са глупости. Ние знаем кога са се създали нациите – и българската, и сръбската, и всички други. А това е станало, разбира се, много по-късно, при формирането на капитализма на Балканския полуостров.

Какво би следвало да се направи тогава?

Преди всичко трябваше да се разобличи и да се представи истинския лик на югославското ръководство и на Тито. Ние възприехме линия да работим за намаляване и ликвидиране на влиянието на Югославия в партията и народа. Мога да ви съобщя, че положението, което съществуваше у нас в миналото и за което говорих преди малко, вече е премахнато; югославско влияние у нас вече няма. Тито няма авторитет в България. Сега югославяните не могат нищо да направят у нас, не могат да влияят по никаква линия – нито идеологическа,

нито политическа. Не могат да създадат каквато и да било организация, защото навремето силно ударихме ония организации, които те се опитаха да създадат, ние бързо ги ликвидирахме. Не могат да влияят даже и на отделни хора. Исторически задачата за ликвидиране на югославското влияние у нас е решена.

Трябва да се има предвид, че в България никой не може да предизвика политическа ерозия – нито Румъния, нито Турция, нито Гърция, нито Западна Германия, нито Англия, нито Америка. По Югославия можеше да предизвика ерозия. Ето защо, ако ние не бяхме ударили сериозно по този въпрос, югославското влияние можеше винаги да ерозира нашата страна и нашата партия.

Какво лично мене ме разтревожи? На път от Берлин за София, след конгреса на ГЕСП през 1963 г. Влахович, който водеше тяхната делегация, ме срещна в Прага и ме помоли да се отбия в Белград. Аз му казах, че бих могъл да направя това само ако бъда поканен лично от Тито. Такава покана дойде и аз се отбих в Белград. Но какво се получи там? Събрахме се. Тито мълчи. Даде думата на Цървенковски, който започна надълго и нашироко да ни занимава с македонския въпрос. Беше написал цял доклад, който четеше. Аз бях принуден да го прекъсна: "– Вие затова ли ме поканихте, – казах аз, обръщайки се към Цървенковски, – за да слушам вашите фалшификации на историята, вашите изопачавания на съвременните факти." Между другото на тази среща аз заявих на Цървенковски пред Тито:

18

50 пъти да ме обесят, няма да се откажа от историята на българското революционно движение, от историята на България..”
Така заявих, като подчертах, че съм дошел в Белград, за да разговаряме като равноправни и то в конструктивен дух, в дух на укрепване на дружбата и сътрудничеството между нашите две страни и народи. Трябва да кажа, че Тито запази спокойствие и се опита да заглади инцидента с Цървенковски. После обядвахме и при раздялата се целунахме.

През септември 1956 г. наша парламентарна делегация, ръководена от мен, посети Югославия. Разбира се, това беше форма, за да се срещнем и разговаряме с Тито. Такава беше предварителната договореност с югославската страна и затова аз възглавих парламентарната делегация. С мен обаче Тито не разговаряше. Направено бе всичко възможно и най-демонстративно ми бе показано, че не желаят да разговарят с мен. Тито и другите разговаряха само с Георги Чанков, мъчеха се да влияят върху него. С мене Тито не води абсолютно никакви разговори и това направи впечатление и на другите членове на нашата парламентарна делегация. Аз обаче се държах достойно. Дадох на Тито да разбере, че по този начин до никъде няма да се стигне, че не това е пътят за подобряване на отношенията между България и Югославия.

По това време те говореха, че с Тодор Живков не могат да се водят преговори.

В последно време те говорят, че могат и с Тодор Живков да водят разговори.

Когато Стане Доланц беше в България, ние водихме с него обстоятелни разговори тук в същия резерват. Той ясно демонстрира такова именно желание. Той заяви накрая, че е много доволен от разговорите си с мен и ще направи всичко, зависещо от него, за да постигнем резултат. Аз считам, че той добросъвестно е информирал тяхното ръководство. Трябва да ви кажа, че те говорят за среща Живков-Тито, но и досега не фиксират дата за тази среща, постоянно отлагат въпроса. В същото време предлагат срещи на други равнища. Сега например предлагат техният министър на външните работи да дойде на посещение в България. Защо да идва? За да започнем всичко отново, от "а, б"? Правилно е, ако той дойде у нас, при една среща на двамата външни министри да се подготви евентуално документ, който ние с Тито на срещата бихме могли да обсъдим и да приемем. Югославяните обаче предпочитат винаги да започваме отначалото - на всяка среща започват и свършват с историята на македонския въпрос, този въпрос подготвят винаги в центъра на нашите разговори. Как стои македонският въпрос, как гледаме ние на него?

Македонският въпрос за нас, другарю Брежнев, е ликвидиран. Те сега искат ни повече, ни по-малко Ширинския край. Там живеят 300 хиляди души. Те смятат цялото това население за македонци. Югославяните не поставят въпроса за

Благоевградски окръг. Те искат да направим нещата както в миналото - да ги пуснем в Благоевградски окръг, да обявим културна автономия и те да могат да правят там, каквото си искат, а след това да го присъединят към Югославия. Това не може и няма да стане.

Какъв край е Благоевградски окръг? Населението в този край години наред живееше потиснато, със самочувствието, че ще бъде разменна монета във взаимоотношенията между България и Югославия, между Съветския съюз и Югославия.

При преброяването, което проведохме преди няколко години, ние дадохме възможност всеки свободно да изяви своето национално съзнание. Само няколко стотин души в Благоевградски окръг се записаха македонци. Населението на Благоевградски окръг напълно свободно изрази своето българско национално съзнание, своята българска национална принадлежност. То си отдъхна.

Неотдавна извиках първия секретар на Окръжния комитет на партията в Благоевград др. Петър Дюлгеров и му поставих въпроса "колко хора от вашия окръг наистина се чувствуват македонци, за да ги покажем на света; каква е действителната, реалната картина?" Той ми отговори, че при 300,000 население това са не повече от 150 души. При това ^{почти} всички, които се пишат македонци, са реакционери, бивши иванмихайловисти, бивши участници в македонски националистически организации. Нито един честен човек не се пише македонец. Така че за нас този

въпрос е решен. И никой не може да го измени.

За югославско влияние в България, както ви казах, вече не може да се говори. Те не могат да намерят в нашата страна и двама честни хора и да ги подведат с тяхната политика и идеология, с тяхната демагогия и фалшификация на историческите факти, с тяхните подривни действия.

Ето такава е нашата линия по отношение на Югославия, другарю Брежнев. Ако ние не бяхме възпрели такава линия и не постъпваме по този начин, ако стояхме и стоим със скръстени ръце, това означава да подложим собствената си партия и страна на постоянна ерозия от страна на Югославия. Ние трябваше да вземем мерки, за да ликвидираме окончателно надеждите на югославското ръководство. В края на 1963 г. ние проведохме специален пленум на Централния комитет на партията по тези въпроси и взехме същото решение, както и сега на нашия Юлски пленум - за всестранино сближаване със СССР. Тези въпроси - за сближението със Съветския съюз - изложихме в специално писмо до др. Хрушчов, а след това аз ги изложих и на отделна среща с него. Но тогава не стана така, както ни се искаше на нас, не стана това, което се осъществи сега с Вашето идване.

И след 1963 година няколко пъти разговаряхме с югославските ръководители, срещаме се и в България, и в Югославия, целувахме се, но нищо особено не се получи. Те не измениха своята стратегия спрямо България и Балканите.

Вие трябва да имате предвид, другарю Брежнев, че мнозина от сегашното ръководство са нечестни хора, които и до ден днешен мечтаят да смажат България, да я приобхват към Югославия с оглед на своята стратегическа задача - да свържат балканските народи чрез система от съюзи и логически да ги противопоставят на СССР. Това е тяхна стара стратегическа задача - и на буржоазията им, и на Тито. Затова те не престават да водят пропаганда против България и вътре в страната си, и на всички международни форуми. Иие сме наложили у нас цензура върху писанията за Югославия. Стремим се да не им даваме никакъв повод. Но погледнете у тях: те започнаха и водят борбата против национализма в Хърватско, в Сърбия, в Словения, но против македонския национализъм нищо не направиха.

Иие смятаме, че никой вече не може да върне колелото назад. Въпросът за България и нейната дружба със Съветския съюз, въпросът за Балканите и мястото на България тук е решен исторически. Нашата политика е била и остава правилна, последователна политика - наша първа грижа е била да съхраним социалистическа България и нейната дружба и сътрудничество със Съветския съюз.

Трябва да заявим, че за известно време югославяните не се досещаха за това, което ставаше в България. Напоследък те разбират, че става дума за Пиринския край и отново повдигат този въпрос: цялата им пропаганда утвърждава, че в Пиринския край живеят македонци.

Каква е линията на Югославия и на Румъния към България?

Бих хаял да повторя, че според нас линията на югославяните, а и на румъните, е да изолират и дискредитират България, защото тя е главната пречка за осъществяване на техните планове на Балканите. Досега те не успяха да постигнат това. Фактите го потвърждават.

Ето в това се състои, другарю Брежнев, нашият национализъм по така наречения югославски и македонски въпрос.

За нашите отношения с Гърция

С Гърция нашите отношения се развиват добре. Вие знаете, че преди последното посещение на министъра на външните работи Петър Младенов той беше у вас и съгласува с др. Громико нашите действия. Отчитайки обстановката на Балканите и опитите да бъдем изолирани, ние помолихме да се даде възможност на Народна република България да провежда спрямо Гърция политика с известни различия в нюансите и продложихме някои конкретни мерки в тази насока. Ние получихме такова съгласие, на нас ни се предостави такава възможност. В резултат постигнахме големи успехи. Осъществи се едно резултатно посещение на нашия министър на външните работи, като беше подписана и специална декларация. За първи път в отношенията между социалистическа и капиталистическа страна на Балканите е подписан такъв документ, какъвто подписахме ние с Гърция. Чаушеску ги е натискал да подпишат първо с тях, но те са предпочели и са настоявали най-напред да подпишат такъв документ с нас.

Мога да отбележа и един друг факт. Министерът на външните работи предложи културното съглашение да се подпише от заместник-министър на културата и изкуството и поиска това да направи моята дъщеря Людмила Живкова. Прецени се, че това може да бъде полезно. Тя отиде, подписа споразумението и, без да е водила каквито и да е ангажиращи разговори, със самото си участие оказва известно влияние за едно ново отношение, едно добро отношение на гърците с нас.

Гръцкият министър-председател е подхвърлил на П. Младенов, че е ловец и ходи на лов близо до границата с България. Това е намек да се видим някога по време на лов, в близост до някой граничен район, неофициално.

Ние подписахме споразумения за използване на Солунското пристанище, за откриване на консулства в Пловдив и в Солун. Гърците предлагат и някои по-сериозни проекти, като проекта за построяване на канал Егейско море-Солун-София-Дунав, като използването на ЖП транспорт от Солун през България за Западна И Източна Европа и редица други неща. Отношенията ни с Гърция са добри и те се изграждат върху солидна основа. Понякога пишем в печата за диктатурата в Гърция, но те разбират защо го правим и то не се отразява върху нашите отношения. Ние успяхме да запазим нашите отношения с Гърция и не разрешихме на югославяните, на НАТО да ни разстроят отношенията. Нашите отношения с Гърция са такива, че и американците трудно могат да ги върнат назад.

За това какво става между нас и Гърция не се печатат никакви съобщения нито в югославския, нито в румънския печат. Те съзнателно премълчават нашите успехи в развитието на българо-гръцките отношения.

За нашите отношения с Турция

Как се развиват отношенията ни с Турция?

Ние сме свързани здраво - и с партията на Демирел, и с другите партии. С Демирел аз имам добри лични връзки. Миналата година в Турция започна антибългарска кампания по въпроса за българите-мохамедани. Аз поръчах на нашия посланик да посети Демирел и да му каже лично от мое име, че това не е в интерес на двете страни. Демирел направи всичко кампанията да бъде спряна. Между мен и него се създаде известно доверие. Когато аз бях в Анкара, водихме много интересни лични разговори. На официалните разговори той мереше думите си, държеше сметка какво ще каже, знаейки, че стенограмата ще отиде при американците. В разговора между двама ни, където преводачка от английски беше моята дъщеря, той беше много откровен и ми каза, че не е комунист, че даже може да бъде причислен към антикомунистите, но иска Турция да поддържа добри отношения с България. Предложи начело на съответните части от смесената българо-турска комисия да застанат посланиците, а не министри; каза ми, че не може да има голямо доверие на своите министри, а посланикът им в София ще изпълнява неговите нареждания. Заяви, че в развитието на икономиката и в индустриализацията България е отишла много

напред, а в развитието на селското стопанство сме изпреварили Турция с 50-60 години.

Между меней него се създаде атмосфера на откровеност, изгради се доверие. Само още един пример. Един турски самолет беше отклонен и кацна в София по време, когато Демирел беше министър-председател. Според неговите думи, той събра министъртено заседание и им казал: "Господа, не се безпокойте, самолетът ще бъде върнат. Аз познавам добре г-н Живков и знам как той може да действа. След половин час, както съобщава Демирел, му позвънили по телефона и му казали, че въпросът със самолета бил уреден и да пратят хора в София да си го вземат.

С партията на Демирел поддържахме връзки чрез Българския земеделски народен съюз, а с партията на Ниюню-Еджевид - чрез Отечествения фронт. Имаме връзки и с пожизнените сенатори. Поддържахме връзки с всички отговорни фактори в Турция. С една дума, ние сме създали всички предпоставки, за да не бъдем изолирани и в Турция. Антибългарската кампания се води само от някои млади вестници, а големите и влиятелните вестници не участвуват в нея. Когато се появи такъв случай в тях, намираме възможност веднага да го парираме. Ако някой се опита да повдигне и в парламента някой въпрос с оглед да се влошат отношенията с България, веднага се намират сили, които да го парират.

Така стои въпросът за нашите отношения с Турция.

ЛЕОНИД БРЕЖНЕВ: Аз искам да изкажа още веднъж, другарю Живков, моята благодарност на цялата ваша партия, на българския народ, на Централния комитет, лично на Вас за удостояването ми с най-високото българско звание "Герой на Народна република България". Искам да бъде разбран правилно - не бих искал да се мисли, че аз разглеждам този въпрос само в личен план и от някакво користоно съображение, независимо от това, че той лично много ме трогна.

На последното заседание на нашето Политбюро аз казах съвсем откровено на другарите как гледам на вашата награда. Това е велико признание за братството и сътрудничеството между нашите две партии, нашите два народа. С това още веднъж се подчерта голямата роля на нашия здрав съюз, на съюза на страните от социалистическата общност. Наградата на българските другари ме накара да се наисля още веднъж - какво правим и всичко ли сме направили, за да бъде нашата дружбба по-крепка, за да се увеличава силата и сплотеността не само между нашите две страни, но и на международната арена, защото в нашето единство се крие силата на борбата срещу империализма. Защото съюзът ни с България е съюз със страна, която стои на границата между света на социализма и света на капитализма. Аз съм човек откровен, емоционален. Откровен към всички добри хора и добри дела и затова направих всичко, за да прекратя отпуската си в Крим, да отложа посещението си в Узбекистан и Политбюро прие да дойда в България именно сега и да кажем какво мислим за вашите илски

решения. Защото този разговор не е за СИБ, този разговор е исторически разговор, искаме или не искаме да го оценяваме така. Този акт е исторически, за него ще говорят поколенията след нас. За нас като комунисти не всякога е удобно от скромност да казваме как преценяваме някои наши действия, ние се стесняваме от това. А историците няма да се стесняват. Те ще напишат истината, че в тези дни ние извършваме едно историческо дело. Аз обясних още на срещата с Политбюро тактиката, която ние предлагаме - осторожно, за един по-дълъг период от време. Но аз ви връчих официално писмо от нашето Политбюро до нашето ръководство, в което е казана същината, казана е силно, казано е нашето искрено желание да вървим към по-нататъшно сближаване и сътрудничество с България. Този документ съществува, ще се пази и ще принадлежи на историята. Още веднъж благодаря за наградата, благодаря за поканата, за вниманието към мен и моите другари. Благодаря за всичко, което бе направено в София, благодаря и на др. Бончо Митев за добрата организация тук.

Вчера, на митинга косвено казах нещо, което главните коментари, както виждам, днес още не са успели да хванат. Но ще минат няколко дни и те ще се догадаят, ще налучкат главното, което ние извършихме тук. Първите коментари се правят от кореспондентите, а тежката артилерия встъпва в действие по-късно. Хората обаче ще намерят тези думи, ще се сетят за какво става дума. Във вашето решение това е казано по-обстойно.

Аз се гордея с това, че на нашия, декемврийския пленум се изказах малко остро, излязох с някои нападки срещу правителството и някои министри, че ние не правим всичко за разширяване на сътрудничеството със социалистическите страни. Тогава аз не делях страните, говорих общо за всички, за цялата наша система. Имах предвид и България. Дълго се задържахме и използваме първоначалните форми на сътрудничество, създадени след войната. Вземете самото название на Съвета за икономическа взаимопомощ. Разбира се, след войната нашата страна беше разрушена. Полша, ГДР бяха разрушени и всички страни се нуждаеха от помощ за своето възстановяване. Но от тогава мина много време, а ние продължаваме да използваме старите форми на взаимопомощ. Затова критикувах СИВ и казах, че Централният комитет на КПСС трябва да вземе този въпрос в свои ръце, да се разработи нов подход за широка интеграция между социалистическите страни. След това ние трябва да започнем да мислим за нова структура на СИВ, за това, че може би плановите комитети трябва най-активно да участвуват и ни представят в неговата работа. Те да обединяват всички идеи, предложения и т.н.

Ние, другарю Живков, поставихте този въпрос по-широко и трябва да Ви кажа, че лично аз много се зарадвах. Няма да повтарям това, което казах пред вашето Политбюро, но ще ви кажа, че на следващия пленум на ЦК на КПСС имам намерение да говоря в духа на вашето писмо, в духа на вашето юлско решение. Там, както вие знаете, ще присъствуват не по-малко от 600 души, което

включва всички наши министри и ръководни другари. И Вие сами разбирате, че по такъв начин нашето общо намерение ще стане известно на всички наши активисти, от които зависи по-нататъшното разширяване на сътрудничеството между България и СССР. Ние не трябва да градим илюзии, че всичко това ще стане за една-две години. Това ще бъде един по-продължителен процес и ние така разбираме въпроса.

Искам да ви благодаря и за широката информация, която направихте за положението на Балканите. С гърци и турци не съм се срещал. Но аз съм един от ръководителите в Съветския съюз, който най-добре познава Тито и имам най-много връзки и срещи с него. Тито има свои лични особености. Той не забелязва с какви хора се обкръжава и колко тези хора са нечестни към него и са против дружбата на Югославия с нашите страни. Аз съм говорил с Тито и по македонския въпрос и съм ви разказвал за това. Благодаря Ви за информацията, която днес направихте. Тя ме опогати още повече и аз съм напълно съгласен с Вас.

Казват, че национализмът е опасна болест. Но има национализъм, и национализъм. Тогава, когато национализмът е свързан с интересите на партията, с интересите на народа, с интересите на комунизма, когато не скъсва с интернационализма, той не ни пречи. Опасен е национализмът на Чаушеску и на различни други, които са ни известни. Ние неведнъж сме говорили с Вас по този въпрос. Ние обсъждаме в нашето ръководство често положението на Балканите. Знаем опитите и на румънците, и на югославяните да се организира на Балканите блок,

който няма добри намерения и ще бъде насочен срещу нас. Онова, което Вие ни казахте обогати моето разбиране по този въпрос. След днешния ни разговор аз се убеждавам, че ние трябва още по-твърдо да не допускаме да се създаде блок на Балканите против социалистическите страни.

ТОДОР ЖИВКОВ: И всички добре знаят, че главната пречка против такива опити в България.

ЛЕОНИД БРЕЖНЕВ: Това, другарю Живков, ние много добре знаем, знаят го всички наши хора. Разбират го с цялата си душа и с целия си ум.

Аз виждам нашите задачи така: вашата политика е правилна, ние трябва да поддържаме тази политика, да укрепваме авторитета на НР България на международната сцена и да не дадем никому да накърнява този авторитет.

Времето ще ни помогне да видим как да постъпваме, но ние трябва да не плашим нито гърците, нито турците. Ние трябва да държим сметка, че правилно трябва да ни разберат и германците, и чехите и поляците. Ние сме световна социалистическа система и трябва добре да разясним на всички наши другари, за да ни разберат. Аз високо ценя, другарю Живков, всичко това, което стана напоследък - и вашите акции, изказването Ви в Крим, срещата Ви с мене, писмото Ви до нашето Политбюро, нашето решение - и смятам, че направихме много. Ние поръчавме на Секретариата на ЦК на КПСС да изработи сега методиката, подхода за осъществяване на тези решения. Както виждате, ние подходяме политически. Не поръчавме на Госплана или на нашите представители в СИВ, а на

Секретариата на Централния комитет. Той разбира се ще привлече всички съответни другари - и от СИБ, и от Плановия комитет, и от културата, всички които са нужни. Ние им дадохме два месеца за работа. Смятаме, че по-кратко не е възможно.

Аз вече се изказах пред вашето Политбюро, че по наше мнение и вие трябва да поработите по въпросите на сътрудничеството. След това трябва да се проведе среща между представители на нашите централни комитети, за да се обсъди методологията, да се види какво ние ще правим, какво вие ще правите и пак повтарям, ние си представяме, че те няма да говорят за толкова и толкова тона такава или онакава стока, а ще се гледа голямото, историческото, на което ние трябва да поставим началото. Нашите решения, повтарям, ще са за следващите векове на отношенията между нашите страни.

Сега искам да се спра на конкретните въпроси, които Вие поставихте.

Ако ми се удаде възможност, ако страната разполага с ресурси, аз смятам, че нашето Политбюро ще се отнесе с разбиране и ние ще намерим много варианти за удовлетворяване на вашите желания. Аз смятам, че такива недоразумения може да има и с някои други страни, затова ние ще поискаме Министерският съвет да внесе в Политбюро точен доклад за всичко, което искат другарите и за всичко, което е договорено и онова, което не може да се направи. Може би при обсъждането на този доклад ще има удобен момент за взимане отношение към поставените от Вас въпроси.

Аз вече говорих за СИВ и за неговите слабости. По една от главните пречки, за да не бъде неговата работа успешна това е въпросът за цените. Ние трябва да си признаем, че търгашески подход по тези въпроси проявяваме и ние, проявяват и нашите приятели. Цените тормозят всички ни. Време е нашият Централен комитет да вземе този въпрос в свои ръце. И трябва да ви каже, че ние се готвим. Апаратът работи по тези въпроси, когато бъде готов, ние трябва да го разгледаме. Аз не мога сега да дам точен отговор какво решение трябва да се вземе. Зная, че Вие, другарю Живков, го поставяте вече няколко пъти. Аз също съм поставял този въпрос въобще, защото сега ценообразуването във всяка страна е най-различно. Използват се най-различни методи и се вземат най-различни решения. Това се отразява негативно върху цялата работа на органите в СИВ. Затова ние сме поръчали в Централния комитет да се внесе един задълбочен и сериозен доклад по всички тези въпроси и как те да се решават. Нашият разговор днес ме ни подтикне да ускорим тази работа. И аз смятам, когато сме готови въпросът за ценообразуването заслужава да бъде обсъден на среща на първите секретари на централните комитети на нашите социалистически страни. Аз смятам и дълбоко съм убеден, че това е гвоздеят - ако ние успеем да намерим решение на въпроса за ценообразуването, всички неща ще тръгнат по-лесно.

На нашите политически отношения няма да се спирам - и у нас, и у вас всички много добре знаят какво е нашето приятелство и дружба.

Аз много се радвам, другарю Живков, че цялата съветска страна гледа на това, което става в София с много любов и нежност. Аз звъних в къщи на моята съпруга, на моите сътрудници в Централния комитет, звъних в Ташкент на Равидов и всички те ми разказаха как са наблюдавали предаванията на телевизията за нашите прояви в София.

В Ташкент аз ще произнеса малко по-друга реч, главно по вътрешните въпроси, но там ще засегна и онези въпроси за Азия, които реших да снима от речта си в София. Реших, че няма да е добре да отидеш на гости в една страна и да критикуваш трета страна. Затова в Ташкент аз ще засегна Китай много обстойно.

ТОДОР ЖИВКОВ: Аз засегнах китайския въпрос. Какво е Вашето мнение?

ЛЕОНИД БРЕЖНЕВ: Много добре. Ние сме на едно мнение и аз те говоря в същата насока. Трябва да разбием маоизма и то главно в теоретически аспект. Това трябва да направим до смъртта на Мао, защото после може да бъде и още по-трудно.

По някои международни въпроси. Ние продължаваме диалога с американците - догодина Никсън ще дойде у нас. Това е вече договорено. Той го иска. Ние трябва да вървим към по-нататъшното разширяване на отношенията със САЩ, но, за да не сб объркват хората аз и в Узбекистан, и в София и сега в Казахстан специално се спирам на въпроса как да се разбира мирното съвместно съществуване. А то трябва да се разбира така, както Ленин го разбираше - да съществуваме, без да воюваме помежду

си. Това ние трябва добре да го кажем и да се разбере от нашите народи, за да не влияят всякакви теории за "свръхдържави", за "разделение на света" и т.н.

Ако гледаме нещата в глобален план, трябва да кажем, че империалистите и буржоазията са уплашени и разтревожени. Нещата в Европа се развиват добре, нашите отношения със САЩ се развиват добре, сигурно наскоро техният Конгрес ще даде и клаузата за най-благодетелствуваща нация. Това безпокои враговете на мира. Американските монополи са заинтересовани от развитието на търговията с нас. Но това безпокои монополите в други страни. На нас все още много ни предстои да работим. Борбата ще продължи и тази борба ще има вече по-друг характер, мирен характер и ние не се съмняваме, че всичко онова, което правим сега, ще доведе до победа на нашите идеи.

На първо място, разбира се, стои задачата да доведем до край общоевропейската конференция. Ние не упражняваме натиск за някаква определена дата до края на тази година. Това може да стане и през първото шестмесечие на идущата година. Но ние искаме то да се доведе до край, да приемат всички европейски страни ония принципи, на които ще се изградят нашите по-нататъшни отношения.

Трябва да ви кажа, че и капиталистическите страни имат някои трудности. Брандт вече се обърна с писмо към мене, иска помощ. Никсън вече поиска помощ за ликвидиране на войната в Камбоджа, но аз му казах, когато я започваше не ме питаше, сега намери начин да си я ликвидираш. Но през последните години ние постигнахме

значителни успехи. По линия на нашите министерства на външните работи ние и в бъдеще ще се договаряме за нашите съгласувани действия. Аз се надявам, че Никсън ще съдействува за успеха на европейската конференция. Той това ми е обещал. Разбира се, сега у тях излизат най-различни неща, слегат се много прътове в колелото. Импералистите естествено ще се опитат да спрат това развитие. Ние спечелихме на наша страна почти всички европейски комунистически партии и то най-големите от тях - Италианската, комунистическа партия, Френската комунистическа партия, цялото международно комунистическо движение.

С Румъния, както се договорихме, трябва да продължаваме да влияем. Него особено досега, откровено казано, не сме получили, но това, че Чаушеску се съгласи да подпише общ документ с нас в Крим, не е малко и то ще има отражение.

По отношение на Югославия, Вие, другарю Живков, се изказахте много правилно и сте прави. Нашата линия е и трябва да бъде Югославия да не отиде в другия лагер.

Едва ли ще успеем да ги помръднем от позицията на неутралитета. Да вземем за пример последната среща на необвързаните страни в Алжир. След първата конференция аз критикувах Тито. Казах му, че резолюцията ни е някакъв компот, кисел компот. Сега му написах лично писмо. Написах подобно писмо и на Бумедиен, и на Фидел Кастро и на други дейтели. Бумедиен взе че публикува това писмо, без да ни пита и ние бяхме отначало ядосани, но реакцията на световното обществено мнение беше положителна и в наша полза. Единствен Фидел Кастро помогна много.

Неговата позиция беше много правилна. Тито това не направи. Резолуциите, които се приеха в Алжир са добри. Те имат елемент на мобилизация на тези сили в анти-империалистическата борба и в тях нищо лошо не е казано против СССР и социалистическите страни.

Предстои посещение на др. Косигни от 24.т.м. Имах с него предварителен разговор, за да го подготвя - той никога не е имал лична среща с Тито. Аз ще се опитам да говоря с Косигни и за онова, за което стана дума тук. Аз имам намерение също да разкажа подробно на нашето Политбюро за информацията, която Вие ни направихте за Балканите.

На края трябва да се договорим как ще завърши нашата среща. Независимо, че посещението е приятелско, навярно полезно ще бъде ако ние излезем с един документ. Може да не го наричаме комюнике - тази дума не е най-подходящата. Нека да е съобщение за печата - то ще изиграе същата роля.

Може би трябва да дадем и едно съобщение, че другарите Л. Брежнев и Т. Живков са посетили Разградски окръг и там, в присъствието на придружаващите ги другари са имали дружески беседи. Иначе могат да кажат: "Къде изчезнаха, та ги няма?"

ТОДОР ЖИВКОВ: Благодаря Ви, другарю Брежнев, за всичко онова, което казахте. Аз имам намерение да събера във вторник нашето Политбюро и да го информираме за тези разговори. Също така да предложа да се свика пленум на Централния комитет, на който ние да ги информираме за Вашето посещение, за нашите разговори, да ги запознаем с вашето писмо и да приемем съответно решение и разбира се отговор на Вашето писмо.